

Med den franske revolusjon som bakteppe samlet det seg en liten gruppe nytenkende filosofer i den tyske byen Jena. Det de i ettertiden er blitt særlig berømte for, er vendingen mot selvet, eller selvbevisstheten – «das Ich».

Bokomtale
Fredrik Giertsen
Litteraturviter og skribent

Selvet i sentrum

Utgangspunktet for denne vendingen var Immanuel Kants banebrytende forsøk på å bygge bro mellom 1700-tallets to dominerende og tilsynelatende uforenlige filosofiske retninger. Det var på den ene siden *rasjonalistene*, som mente det finnes absolutte sannheter, og at den eneste veien mot innsikt i dem, går gjennom tenkning. På den andre siden sto *empiristene*, som hevdet at man bare kan nå erkjennelse om verden gjennom å erfare den ved hjelp av sansene.

Kant pekte på at den orden vi ved hjelp av vår fornuft ser på som iboende i naturen når vi for eksempel kategoriserer planter og dyr eller lanserer teorier om omgivelsene, ikke er der i virkeligheten. Den eksisterer kun i våre tankers univers, mente Kant.

Denne påstanden om at vi egentlig aldri kan nå full innsikt i «tingen-i-seg-selv» førte til økt oppmerksomhet mot tilholdsstedet for denne innsikten, altså selvet.

Et fruktbart miljø

Dette var et frø som vokste ut i full blomst i den lille tyske universitetsbyen Jena. I årene 1794–1804 kunne Jena regne storheter som Goethe, Schiller, Fichte, Novalis, Schelling, brødrene Schlegel og Humboldt blant sine innbyggere (eller hyppig besøkende).

Den som gikk hardest ut, var Johann Gottlieb Fichte. Fra sitt kateter hevdet han at «en person burde være selvbestemt, og aldri la seg bli definert av noe eksternt.» (*journ. oversettelse*).

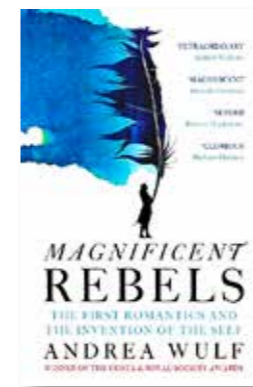
De var lidenskapelig opptatt av «det frie selvet» i en tid da mesteparten av verden ble styrt av eneveldige monarker som kontrollerte de fleste aspektene ved sine undersåtters liv.

Tyske tanker
På 1700-tallet var Jena en liten universitetsby med kun 4500 innbyggere. Men tankene som der slo ut i full blomst, har vært med på å forme våre ideer helt opp til i dag.

Tegning:
Getty Images/
Istockphoto

Stor oppdagelse i liten by

Andrea Wulf:
«Magnificent Rebels – The First Romantics and the Invention of the Self»
John Murray,
UK 2022
352 s.

Romantisk inspirasjon Rafaels maleri «Sistine Madonna» fra 1513–14 ble sett på som spesielt inspirerende for Jena-kretsens tanker om sensualitet, religion og kunst. Et annet som igjen er inspirert av dem og deres definisjon av romantikken, er Caspar David Friedrichs «Mondaufgang am Meer» fra 1822.

Foto: Wikimedia

Schelling mente nettopp at i det øyeblikket man oppnådde selvbevissthet, ville man også føle seg i ett med naturens velde.

Dette er gjengitt i Andrea Wulfs nye bok «Magnificent Rebels», som tar for seg denne gruppens korte sameksistens, i et miljø som har hatt stor innvirkning på ettertidens tenkemåte. Boken ser også på de historisk bestemmende faktorene, som den franske revolusjonen i 1789 og de påfølgende napoleonskrigene, samt tilstanden i de tyske bystatene på den tiden.

Romantiske svermerier

Disse dikterne og filosofene var lidenskapelig opptatt av «det frie selvet» i en tid da mesteparten av verden ble styrt av eneveldige monarker som kontrollerte de fleste aspektene ved sine undersåtters liv.

Dette var også tilfellet for de fleste tyske bystatene (*Tyskland ble ikke forent som nasjon før i 1871*) – men ikke alle, og særlig ikke de minste. Her var nemlig sensuren ikke alltid like sterk, og det var nettopp derfor lille Jena var i stand til å tiltrekke seg så mange lysende intellektuelle personligheter.

Den franske revolusjonens ideal om «frihet, likhet og brorskap» var også et motto som tiltalte dem. Men etter som den ikke holdt hva den lovet med hensyn til individets frigjøring, satte de i stedet sin lit til Napoleon, som mange av dem for en stund så på som en romantisk helt.

Det endte imidlertid med at de franske troppene inntok Jena by i 1806, og at den lille generalen la seg til å sove i selveste Goethes forlatte seng.

Mot oppløsning

Svermeriet for Napoleon hadde tatt en brå slutt da han lot seg krone til keiser i 1804, og alle drømmer om et Frank-

rike basert på individets rettigheter ble lagt i grus. Noe senere (1810) skrev den styrtrike intellektuelle Madame de Staël: *En franskmann kan prate selv uten ideer, men en tysker har alltid flere tanker i hodet enn han kan få uttrykt*.

Hun mente franskmenn kunne være vittige, men egentlig var overfladiske og materialistiske, mens tyskere på sin side var dypsindige og alvorlige tenkere.

Jena-kretsens siste tilskudd, **Friedrich W.J. Schelling**, videreførte Kants forsøk på en filosofisk syntese. Målet var intet mindre enn å knytte tilværelsen – kunsten og livet, individet og samfunnet – sammen i en helhet. Schelling mente nettopp at i det øyeblikket man oppnådde selvbevissthet, ville man også føle seg i ett med naturens velde. Dette var også en sentral tanke i romantikken, som med utgangspunkt i Goethe og Schelling raskt spredte seg til England og USA, og videre ut i verden.

Vennskap på prøve

Wulfs bok bidrar også til å menneskeliggjøre disse geniale tenkerne, for de var ikke bare opptatt av filosofi og kunst, men også av hverandre. De gikk ikke av veien for å bytte partnere, og på ett nivå er beretningen om dem nærmest som en såpeopera. **Caroline Böhmer**, gift med både August Schlegel og Friedrich W.J. Schelling, var en av datidens fremste intellektuelle. Men lenge ble hun sett på som en skandaløs skikkelse, og som ung mor hadde hun sittet i fengsel for sine fransk-vennlige ytringer.

Årene i Jena var heller ikke udelt idylliske. Det ble kranglet om både kjærlighet og filosofi, og flere av medlemmene i kretsen var ikke på talefot i årevis. Johann Gottlieb Fichte, han som delte verden inn i «das Ich» og «das Nicht-Ich», var for eksempel fryktet for sitt temperament.

Men Goethe tillot seg å se på hans kategoriske alvor med et skjevt smil, og signerte flere av sine brev nettopp med «das Nicht-Ich».

